

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
Wydział Teologiczny Sekcja w Tarnowie

Kierunek: teologia

Specjalność: socjalno-charytatywna, katechetyczno-pastoralna

Poziom: jednolite studia magisterskie

Nazwa przedmiotu:

LITURGIKA

(Liturgika fundamentalna. Rok liturgiczny i Liturgia godzin)

Forma zajęć: wykład

Rok studiów: IV

Semestr: letni (8)

Wymiar: 30 godzin

Punkty ETCS: 4

Forma zaliczenia: zaliczenie z oceną

Prowadzący: ks. dr Andrzej Dudek

Koordinator sylabusu: ks. dr Andrzej Dudek

Wymagania wstępne:

Podstawowa orientacja w epokach historii powszechnej (ze szczególnym uwzględnieniem historii Europy w starożytności, średniowieczu i epoce nowożytnej); elementarna znajomość epok literackich w Europie; wiedza religijna i umiejętności nabyte podczas katechezy w szkole podstawowej, gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej.

Cele:

Student przede wszystkim rozumie naturę oraz teologiczny i duszpasterski sens liturgii chrześcijańskiej; zna historię liturgii rzymskiej w poszczególnych epokach i zasady jej odnowy po Soborze Watykańskim II; pojmuje istotę aktywnego uczestnictwa w liturgii ze szczególnym podkreśleniem roli świeckich; rozpoznaje szaty i sprzęty liturgiczne; rozróżnia księgi liturgiczne; potrafi ocenić wnętrze auli liturgicznej w kontekście jego poprawności

teologiczno-liturgicznej, zgodności z normami prawnymi oraz funkcjonalności. Ponadto student zna koncepcję teologiczną Roku Liturgicznego wraz ze znaczeniem poszczególnych świąt. Poznaje krótką historię rozwoju Liturgii Godzin i jej sens w życiu chrześcijanina. Na zakończenie posiada umiejętność posługiwania się brewiarzem dla świeckich.

Treści kształcenia:

T_1. Definicja liturgii.

- a) Etymologia i znaczenie terminu „liturgia”.
- b) Rozumienie liturgii i niektóre próby jej definicji w Encyklice „Mediator Dei” Piusa XII, w Konstytucji o Liturgii Soboru Watykańskiego II i Katechizmie Kościoła Katolickiego:
- d) Liturgia a „nie-liturgia” (nabożeństwa ludu chrześcijańskiego): kryteria klasyfikacji.

T_2. Teologia zgromadzenia liturgicznego:

T_3. Krótka historia rozwój życia liturgicznego w Kościele:

- a) liturgia chrześcijańska w wiekach I-IV i jej związki z liturgią żydowską; rozwój liturgii po Edykcie Mediolańskim; liturgia rzymska klasyczna; rodziny liturgiczne w Kościele zachodnim; cechy liturgii w imperium rzymsko-franko-germańskim; główne rysy liturgii rzymskiej w wiekach XI-XV; reforma liturgiczna Soboru Trydenckiego; rubrycyzm;
- b) ruch liturgiczny jako próba aktywnego zaangażowania świeckich w uczestniczenie w akcji liturgicznej; próby spirytualizmu kultycznego (alegoria; devotio moderna); dzieło Prospera Gueranger’a; Pius X; Lambert Beauduin; Odo Casel; Encyklika o Liturgii „Mediator Dei” Piusa XII. soborowa Konstytucja o Liturgii i reforma liturgii Soboru Watykańskiego II.
- c) Dzieje liturgii i ruch liturgiczny w Polsce.

T_5. Prawo liturgiczne; zwyczaj liturgiczny.

T_6. Elementy naturalne w liturgii. Gesty i postawy liturgiczne ich symbolika.

T_7. Księgi, przedmioty i szaty liturgiczne rzymskie:

Krótki rys historyczny i najważniejsze aktualne księgi, przedmioty i szaty w liturgii rzymskiej.

T_8. Rok Liturgiczny

Próba definicji roku liturgicznego; Misterium Paschalne Chrystusa jako fundament i centrum roku kościelnego; teologiczny (sakramentalny, misteryjny i anamnetyczny) sens roku kościelnego.

Koncepcja czasu a zbawienie; chrześcijańska koncepcja czasu (czas kosmiczny i greckie koncepcje czasu: *Chronos*, *kairos* i *aion*).

T_9. Niedziela: nazwy, treść teologiczna, zgromadzenie niedzielne.

T_10. Główne etapy kształtowania się roku liturgicznego i jego schemat po reformie Soboru Watykańskiego II

Triduum Paschalne: historia, sens teologiczny, zreformowana liturgia.

Okres Wielkanocny: historia i sens teologiczny.

Wielki Post: historia, symbolika biblijna i znaczenie teologiczne.

Boże Narodzenie i Epifania: geneza, data, sens teologiczny.

Adwent: geneza i treść teologiczna.

T_11. Uroczystości i święta Pańskie w okresie zwykłym. Kult Najświętszej Maryi Panny w Kościele. Kult świętych w liturgii rzymskiej: historia kultu męczenników i wyznawców. Kult aniołów.

- T_12. Biblijne podstawy liturgii uświęcania pór dnia:
 starotestamentalne "korzenie" publicznej modlitwy Kościoła,
 publiczna modlitwa Chrystusa
 modlitwa Kościoła w czasach apostołskich.
- T_13. Krótka prezentacja dziejów *Officium Divinum*:
 publiczna modlitwa Kościoła w I i II wieku chrześcijaństwa,
 katedralna liturgia godzin w IV wieku na Wschodzie i Zachodzie,
 cursus monastyczny
 liturgia godzin w tzw. "Regule Mistrza" i "Regule św. Benedykta z Nursji,,
 liturgia godzin we wczesnym średniowieczu,
 powstanie Breviarza Rzymskiego
 próby reformy Breviarza (Sobór Trydencki, Benedykt XIV, Pius X, Pius XII, Jan XXIII).
- T_14. Reforma Liturgii godzin Soboru Watykańskiego II i jej aktualna struktura:
 Jutrznia, Godzina czytań, Modlitwa w ciągu dnia, Nieszpory, Kompleta.
- T_16. Teologiczny i duchowy sens liturgii godzin w życiu Kościoła ze szczególnym
 uwzględnieniem przydatności dla modlitwy ludzi świeckich.
- T_17. Geneza i kontekst teologiczno-celebracyjny poszczególnych elementów liturgii
 godzin: psalmów i pieśni, hymnów, antyfon, czytań biblijnych, patrystycznych i
 hagiograficznych, responsoriów, Modlitwy Pańskiej, modlitw wstawienniczych,
 modlitw celebransów.
- T_18. Sposób celebracji liturgii godzin dla świeckich (Jutrznia, Nieszpory i Kompleta).

Efekty kształcenia:

Po zakończeniu wykładów i zaliczeniu przedmiotu student:

- E_1: podaje historyczne oraz współczesne definicje (próby definicji) liturgii chrześcijańskiej,
 i je wyjaśnia – (TMA_W03)
- E_2: zna w zarysie genezę i historię liturgii chrześcijańskiej ze szczególnym uwzględnieniem
 epok w rozwoju liturgii rzymskiej (TMA_W01)
- E_3: wymienia podstawowe rzymskie księgi liturgiczne (historyczne i współczesne) i zna ich
 historię (TMA_W07)
- E_4: zna - na poziomie ogólnym - treść najważniejszych dokumentów liturgicznych w
 aktualnej liturgii rzymskiej (TMA_W11, TMA_W12)
- E_5: zna cele, zasady oraz efekty odnowy liturgii rzymskiej po Soborze Watykańskim II
 (TMA_W07)
- E_6: ogólnie charakteryzuje wybrane liturgie zachodnie nie rzymskie (TMA_01)
- E_7: wskazuje genezę i opisuje ewolucję chrześcijańskiej liturgii godzin w poszczególnych
 epokach historycznych (TMA_W12, TMA_W14)
- E_8: wskazuje cele, założenia i efekty odnowy rzymskiej liturgii godzin po Soborze
 Watykańskim II (TMA_W11)
- E_9: wyjaśnia istotę teologicznego i duchowego sensu liturgii godzin oraz jej przydatności w
 życiu chrześcijanina (TMA_07)
- E_10: przedstawia aktualną strukturę rzymskiej liturgii godzin (TMA_W06)
- E_11: wskazuje genezę i kontekst teologiczno-celebracyjny poszczególnych elementów
 liturgii godzin (TMA_W15)
- E_12: rozumie naturę oraz teologiczny i duszpasterski sens liturgii chrześcijańskiej
 (TMA_U07)
- E_13: pojmuje istotę uczestnictwa w liturgii (TMA_U15)

- E_14: ocenia ewolucję liturgii chrześcijańskiej w kontekście historycznym (TMA_U04)
- E_15: prawidłowo ocenia wnętrze auli liturgicznej w kontekście jego poprawności teologiczno-liturgicznej, zgodności z normami liturgiczno-prawnymi oraz funkcjonalności (TMA_U02)
- E_16: potrafi samodzielnie wyszukiwać, analizować i publicznie prezentować wiedzę z zakresu liturgiki fundamentalnej (TMA_U10)
- E_17: potrafi samodzielnie zdobywać wiedzę, w tym wyszukiwać, selekcjonować i interpretować teksty źródłowe i literaturę dotyczącą historii liturgii godzin (TMA_U01, TMA_U04, TMA_U16)
- E_18: analizuje i interpretuje dokumenty Kościoła dotyczące odnowy liturgii godzin po Soborze Watykańskim II (TMA_U02)
- E_19: potrafi poprawnie sprawować liturgię godzin (TMA_U13)
- E_20: w sposób pełny, świadomy i czynny uczestniczy w liturgii (TMA_K07)
- E_21: potrafi scharakteryzować posoborową koncepcję i teologiczny sens roku liturgicznego (TMA_W07)
- E_22: wskazuje główne etapy kształtowania się roku kościelnego w liturgii rzymskiej (TMA_W06)
- E_23: zna aktualną strukturę roku liturgicznego w liturgii rzymskiej (TMA_W07)
- E_24: zna historię oraz treść teologiczną poszczególnych okresów i najważniejszych obchodów roku kościelnego w liturgii rzymskiej (TMA_W15)
- E_25: rozumie (i w związku z tym potrafi uzasadnić) posoborową koncepcję i teologiczny sens roku liturgicznego (TMA_U01, TMA_U02)
- E_26: posiada teoretyczną i egzystencjalną orientację odnośnie do okresów liturgicznych i obchodów w aktualnym Kalendarzu Rzymskim w celu twórczego włączenia się w działalność Kościoła (TMA_U06, TMA_U15)
- E_27: dostrzega związek czasu i astronomicznego (kalendarzowego) rytmu życia ludzkiego z rokiem liturgicznym jako szkołą wiary i pobożności chrześcijańskiej (TMA_U07)
- E_28: w sposób pełny, świadomy i czynny uczestniczy w celebracjach roku liturgicznego (TMA_K03, TMA_K07)
- E_29: potrafi przygotować w wymiarze katechetycznym celebracje roku liturgicznego (TMA_K02)

Metody i narzędzia dydaktyczne:

- M_1. wykład informacyjny (konwencjonalny)
- M_2. wykład konwersatoryjny
- M_3. wykład problemowy
- M_4. Indywidualna lektura wybranych artykułów, poza godzinami wykładowymi

Sposoby sprawdzania i warunki zaliczenia:

1. kolokwium z informacji prezentowanych na wykładach
2. przygotowanie krótkiej prezentacji wybranego zagadnienia w sposób poszerzony, w oparciu o dodatkową literaturę zaproponowaną studentowi;
3. bieżąca obserwacja studentów i weryfikacja efektów kształcenia

Student otrzymuje zaliczenie z pozytywną oceną, gdy:

1. był obecny na wykładach (dopuszcza się 2 nieobecności);
2. przygotował pracę zaliczeniową na ustalony temat;

3. zaliczył kolokwium, podczas którego należy odpowiedzieć na pytania w zakresie omawianej na wykładach problematyki (zob. pełny opis przedmiotu). Odpowiedzi są punktowane. Ocena zależy od ilości uzyskanych punktów.

Student, który nie był obecny na wykładach (p. 1) i nie przygotował wymaganej pracy (p. 2), nie jest dopuszczony do kolokwium zaliczeniowego (p. 3).

Ostateczną ocenę zaliczenia (2,0) stanowi: ocena z pracy (0,5), frekwencja na wykładach (0,5) oraz ocena z kolokwium (0,1).

Literatura:

Literatura obowiązkowa:

PIUS XII, *Encyklika o Liturgii "Mediator Dei"*, Kielce 1948, s. 27-55.

SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja o Liturgii Świętej "Sacrosanctum Concilium"*, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 48-78.

PAWEŁ VI, *Konstytucja Apostolska "Pieśń chwały"*, w: *Liturgia Godzin. Codzienna modlitwa Ludu Bożego*, t. 1, wydanie drugie, Poznań 2006; s. 13-22.

PAWEŁ VI, *Pismo Apostolskie zatwierdzające Ogólne Normy Roku Liturgicznego i nowy ogólny Kalendarz Rzymski „Mysterii Paschalis”*, w: *Mszal Rzymski dla Diecezji Polskich*, Poznań 1986, s. [64]-[65].

Katechizm Kościoła Katolickiego, Poznań 2002 (n. 1066-1112, 1135-1162, 1174-1178, 1179-1209).

KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Poznań 2003 (nn. 1-92; s. 13-73).

Ogólne Wprowadzenie do Liturgii Godzin, w: *Liturgia Godzin. Codzienna modlitwa Ludu Bożego*, t. 1, wydanie drugie, s. 23-98.

Ogólne Normy Roku Liturgicznego i Kalendarza, w: *Mszal Rzymski dla Diecezji Polskich*, Poznań 1986, s. [66]-[74].

AUGÉ M., *Rok liturgiczny. To sam Chrystus, który trwa w swoim Kościele*, Kraków 2013.

KUNZLER M., *Liturgia Kościoła* (Amateca 10), Poznań 1999.

NADOLSKI B., *Liturgika*, t. 1 *Liturgika fundamentalna*, Poznań 1989.

NADOLSKI B., *Liturgika*, t. 2 *Liturgia i czas*, Poznań 1991.

Rok liturgiczny, red. W. Świerzawski (Mysterium Christi 6), Zawichost-Kraków-Sandomierz 2013.

Fundamentalne rzeczywistości liturgii, red. W. Świerzawski (Mysterium Christi 1), Zawichost-Kraków-Sandomierz 2012.

Historia liturgii, red. W. Świerzawski (Mysterium Christi 2), Zawichost-Kraków-Sandomierz 2012.

Liturgia uświęcania czasu, red. W. Świerzawski (Mysterium Christi 5), Zawichost-Kraków-Sandomierz 2013.

Mirabile laudis canticum. Liturgia godzin: dzieje i teologia, red. H. Sobeczko (Opolska Biblioteka Teologiczna 104), Opole 2008.

Literatura dodatkowa (uzupełniająca):

JAN PAWEŁ II, *List Apostolski o świętowaniu niedzieli „Dies Domini”*, Watykan 1998.

KONGREGACJA KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *List okólny o przygotowaniu i obchodzeniu Świąt Paschalnych „Paschalis sollemnitatis”*, „Notitiae” 259 (1988) n. 2, s. 81-107 (w j. polskim: „Anamnesis” 26/2001/ n. 3, s. 9-27).

- ALBERIGO G., *Krótką historia Soboru Watykańskiego II*, Warszawa 2005.
- ARASZCZUK S., *Inkulturacja liturgii*, w: *Laudate Dominum. Księdzu Profesorowi Jerzemu Stefańskiemu z okazji 65-lecia urodzin i 40-lecia kapłaństwa*, red. K. Konecki, Gniezno 2005, s. 63-76.
- AUGUSTYN M., *Geneza i rozwój soborowej idei liturgii*, Kraków 2007.
- BALTHASAR H. U. VON, *Teologia misterium paschalnego*, Kraków 2001.
- BERGAMINI A., *Chrystus świętem Kościoła. Rok liturgiczny. Historia, celebrowanie, teologia, duchowość, duszpasterstwo*, Kraków 2004.
- BIANCHI E., *Niedziela: dzień Pana, dzień człowieka*, Poznań 1998, s. 85-189.
- BOGUNIOWSKI J., *Misterium Paschalne w roku liturgicznym*, Kraków 1997.
- BRZEZIŃSKI D., *"Chrystus wczoraj i dziś, i na wieki". Anamnetyczny wymiar roku liturgicznego*, Toruń 2010, s. 237-541.
- BRZEZIŃSKI D., *"Liturgia" i "nie-liturgia": w poszukiwaniu kryteriów klasyfikacji*, "Liturgia Sacra" 14 (2008) n. 1, s. 69-82.
- BRZEZIŃSKI D., *"Szczyt i źródło" (KL 10). Sobór Watykański II i odnowa liturgii rzymskiej*, w: *Studia Soborowe. Historia i nauczanie Vaticanum II*, red. M. Białkowski, Toruń 2013, s. 349-369.
- BRZEZIŃSKI D., *„Sacratissimum triduum crucifixi, sepulti, suscitati”*. *Wokół teologicznego sensu Triduum Paschalnego*, w: *Confitemini Domino, quoniam bonus. Księga pamiątkowa dedykowana śp. księdzu profesorowi Adamowi Durakowi SDB (1949-2005)*, red. J. Nowak, Warszawa 2007, s. 275-283.
- BRZEZIŃSKI D., *Katechetyczny wymiar roku kościelnego*, w: *Katecheza w Kościele i dla Kościoła*, red. R. Czekalski, Płock 2006, s. 323-328.
- BRZEZIŃSKI D., *Katechumenalny i mistagogiczny charakter roku liturgicznego. Historia i teraźniejszość*, „Studia Theologica Varsaviensia” 47 (2009) n. 1, s. 23-43.
- BRZEZIŃSKI D., *Liturgia jako ostatni ziemski etap historii zbawienia*, "Studia Płockie" 27 (1999) s. 37-41.
- BRZEZIŃSKI D., *Niedziela Palmowa Męki Pańskiej: tradycje i współczesność*, „Studia Płockie” 35 (2007) s. 53-59.
- BRZEZIŃSKI D., *Teologiczny sens roku liturgicznego*, „Teologia i Człowiek” 4 (2004) s. 151-161.
- BRZEZIŃSKI D., *W pielgrzymce wiary przez rok liturgiczny*, Szczecinek 2005.
- BRZEZIŃSKI D., *W poszukiwaniu teologicznego sensu liturgii. Refleksje na 2000-lecie chrześcijaństwa*, "Studia Płockie" 28 (2000) s. 37-48.
- BRZEZIŃSKI D., *Wokół paschalnych tradycji pierwotnego Kościoła. Geneza, chronologia, kontrowersje, sens teologiczny*, w: *In fide et dilectione. Księga pamiątkowa dedykowana Jego Ekscelencji Księdzu Biskupowi Andrzejowi Wojciechowi Suskiemu, Pierwszemu Biskupowi Toruńskiemu, w dwudziestą rocznicę przyjęcia sakry biskupiej i sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, red. A. Nowicki, Toruń 2006, s. 21-38.
- CANTALAMESSA R., *Pascha naszego zbawienia. Tradycje paschalne Biblii oraz pierwotnego Kościoła*, Kraków 1998.
- CASEL O., *Misterium świąt chrześcijańskich*, Tyniec 2007.
- CIEŚLIK I., *Nie ma świeckich w liturgii*, "Znak" 546 (2000) n. 11, s. 49-57.
- CZERWIK S., *Wprowadzenie do Konstytucji o Liturgii Świętej*, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 25-47.
- DE CLERCK P., *Zrozumieć liturgię*, Kielce 1997.
- DONGHI A., *Gesty i słowa. Wprowadzenie do języka symbolicznego*, Kraków 1999.
- DROZD J., *Maryja w roku kościelnym*, Kraków 1983.
- FALSINI R., *Gesty i słowa Mszy Świętej aby lepiej je zrozumieć*, Kraków 2006.

- FEDOROWICZ S., *Bardzo krótka historia liturgii*, Kraków 2004.
- FERENC E., *Rok kościelny a polskie tradycje (polskie tradycje święteczne)*, Poznań 1997.
- FERRARIS F., *Animowanie celebracji liturgicznych*, Kraków 2002.
- GLIŚCIŃSKI J., *Wczesnochrześcijańska kontrowersja paschalna do czasu Soboru Nicejskiego (325)*, „Saeculum Christianum” 1 (1994) n. 1, s. 43-54.
- GŁOWA W., *Modlitwa liturgiczna. Liturgia Godzin*, Przemysł 1996.
- GRENIUK F., *Podział funkcji w zgromadzeniu liturgicznym*, w: *Wprowadzenie do liturgii*, red. F. Blachnicki - W. Schenk - R. Zielasko, Poznań 1967, s. 135-142.
- HRYNIEWICZ W., *Liturgia a Misterium Paschalne Chrystusa*, w: *Wprowadzenie do liturgii*, red. F. Blachnicki - W. Schenk - R. Zielasko, Poznań 1967, s. 75-97.
- JANKOWSKI A., *Rok liturgiczny w świetle Biblii*, Tyniec 1993.
- KONECKI K., *Celebracja Liturgii Godzin anamnezą Misterium Chrystusa*, „Teologia i Człowiek” 1 (2003) s. 71-81.
- KOPEĆ J. J., *Liturgika dyscypliną teologiczną*, w: *Laudate Dominum. Księdzu Profesorowi Jerzemu Stefańskiemu z okazji 65-lecia urodzin i 40-lecia kapłaństwa*, red. K. Konecki, Gniezno 2005, s. 35-46.
- MACIUKIEWICZ M., *Znaczenie ksiąg liturgicznych i szacunek dla nich (mszał, Ewangeliarz, lekcjonarz i inne księgi)*, „Anamnesis” 64 (2011) n. 1, s. 79-91.
- MAŁACZYŃSKI F., *Misterium Paschalne w Polsce*, Tyniec 2006.
- MATWIEJUK K., *Triduum Paschalne. Trzy noce Chrystusa zdradzonego i ukrzyżowanego, który zmartwychwstał*, Unitas, Siedlce 2015
- MIGUT B., *Teologia liturgii Konstytucji o liturgii „Sacrosanctum Concilium” w perspektywie ciągłości*, w: *Źródło i szczyt. Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium” dzisiaj*, red. K. Porosło, Tyniec 2011, s. 111-155.
- NADOLSKI B. - P. ŚPIEWAK - S. BEDNAROWICZ, *Kompleta, czyli Liturgiczna Modlitwa na zakończenie dnia*, Kraków 2011.
- NADOLSKI B., *Leksykon liturgii*, Poznań 2006.
- NADOLSKI B., *Wprowadzenie do liturgii (Myśl teologiczna 42)*, Kraków 2004.
- NOWAK J., *Maryja w liturgii i pobożności Kościoła*, Poznań 2009.
- NOWAK J., *Prawo w służbie wydarzeń zbawczych. Zarys prawodawstwa liturgicznego*, Poznań 2004.
- OGRODOWSKA B., *Zwyczaj, obrzędy i tradycje w Polsce. Mały słownik*, Warszawa 2000.
- PAŁĘCKI W., *Rok liturgiczny Paschą Chrystusa*, Sandomierz 2006.
- POTOCZNY M., *Rodziny liturgiczne chrześcijańskiego Wschodu - panorama*, „Teologia i Człowiek” 25 (2014) n. 1, s. 165-185.
- RATZINGER J., *Duch liturgii*, Poznań 2002.
- SCHENK W., *Liturgika-liturgia-kult*, w: *Wprowadzenie do liturgii*, red. F. Blachnicki - W. Schenk - R. Zielasko, Poznań 1967, s. 9-18.
- SOBECZKO H. J., *Sakramentalność zgromadzenia liturgicznego*, w: *Liturgia Domus Carissima. Studium liturgiczne dedykowane ks. Bogusławowi Nadolskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, red. A. Durak, Warszawa 1998, s. 85-106.
- ŚWIERZAWSKI W., *Rok liturgiczny naszą drogą z Chrystusem*, Sandomierz 2004.
- URYGA J., *Nigdy ja ciebie, ludu, nie rzuciła. Rok Polski z Maryją*, Włocławek 2001.
- URYGA J., *Rok Polski w życiu, w tradycji i obyczajach ludu*, Włocławek 2002.
- ZACHARA M., *Krótką historią Mszału Rzymskiego*, Warszawa 2014.
- ZACHARA M., *Znak i słowo w liturgii*, „Znak” 546 (2000) n. 11, s. 34-48.
- ZALESKI W., *Rok Kościelny*, t. 1: Warszawa 1989, t. 2: Warszawa 1993.
- ZIELASKO R., *Teologia zgromadzenia liturgicznego*, w: *Wprowadzenie do liturgii*, red. F. Blachnicki - W. Schenk - R. Zielasko, Poznań 1967, s. 125-134.

Ponadto zbiór artykułów na temat Liturgii Godzin w: „Ateneum Kapłańskie” n. 445 (1983) i n. 446(1983); oraz w: „Liturgia Sacra” 1/1995 nr 3-4.